

ANKARALI AHI MAMAK HAKKINDA BİR ARAŞTIRMA

M. ALİ HACIGÖKMEN*

Özet

Türkiye Selçukluların döneminde Ankara, Bizans'a karşı önemli Uç merkezi olmuştur. Alae'ddin Keykubat'ın ölümünden sonra Ankara yoğun bir Türk göçüne maruz kalmıştır. Bunun sebebi Moğollar'ın Anadolu'yu işgali ve Selçuklu devletinde meydana gelen siyasî mücadelelerdir. Ankara'ya göçen Türkler'in büyük bir çoğunluğu ise Selçuklu Devletinin en dinamik unsuru olan Ahi Teşkilatına mensup insanlardır. Ahiler o kadar çoktu ki, Ankara ahiliğin en önemli merkezi oldu. Bu dönemden sonra Ankara'ya göç eden bazı ahiler Ankara şehrinin dışına da yerleştikleri görülüyor. Ankara'nın Mamak semtine adını veren Ahi Mamak da bu ahilerden biridir.

Anahtar Kelimeler

Mamak, Ahi, Ankara

A RESEARCH ON AHI MAMAK FROM ANKARA

Summary

Ankara was one of the important front hill headquarter against Byzantium during the period of Anatolian Seljuks. Ankara was exposed to an intense Turkish migration after Alae'ddin Keykubat's death. This result is based on the occupation of Anatolia by Mongols and the political struggles in the Seljuk State. A great number of people who migrated to Ankara are members of *Ahi* Union, the most dynamic group of Seljuk State. There were so many *Ahis* in Ankara and consequently Ankara became the most important centre of *Ahilik*. It is observed that some of the *Ahis* who migrated to Ankara after this period lived in suburbs of Ankara. Ahi Mamak was one of these *Ahis* who had given his name to Mamak district of Ankara.

Key Words

Mamak, Ahis, Angora, Ancyra

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. hgokmen@selcuk.edu.tr

Anadolu'nun en eski şehirlerinden biri olan Ankara, tarihin çok eski dönemlerinden itibaren birçok medeniyete beşiklik etmiştir. Ankara'nın Türk hâkimiyetine geçmesi Malazgirt zaferinden sonraki dönemde olmuştur. Şehri ilk defa alan kumandanın kim olduğunu bilmiyoruz¹. Kesin olarak Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan (1092-1107) zamanında, oğullarından Melik Arab'ın Ankara ve havâlisine hâkim olduğunu biliyoruz. II. Kılıçarslan döneminde ise (1155-1192) oğullarından her birini bir şehre gönderdiğinde Ankara, Melik Muhiddin Mes'ûdşah'a verilmiş idi. Muhiddin Mes'ûd yaklaşık 17 yıl (1186-1203) Ankara'da Meliklik yapmıştır². XIII. yüzyıl başlarında Ankara merkezi kale dışına taşmıştı. Bu dönemde Ankara ve çevresinde birçok derviş gelip yerleştiğini biliyoruz.

II. Gıyaseddin Keyhürev'in iktidara gelmesinden sonra veziri Sadeddin Köpek, birçok Ahi ileri geleni tutuklattı³. Arkasından Anadolu'da *Babailer İsyanı* olarak bilinen büyük bir isyan çıktı (638/1240)⁴. Ahiler ve Türkmenler takibâta uğradılar. Büyük çoğunluğu Ankara bölgesi dahil olmak üzere uç bölgelere göçtüler. Arkasından Moğol istilâsı ile gelen *Kösedağ yenilgisi* (641/1243) ahilerin uç bölgelere göçünü hızlandırdı. Ünlü Ankara ahilerinden olan Ahi Şerafeddin'in babası Ahi Hüsameddin ve dedesi Seyyid Şemseddin Ahi Yusuf'un da bu dönemde Ankara bölgesine göçmüş olduğunu anlaşılmaktadır. Ahi Hüsameddin 695h/1295 yılında 62 yaşında vefat etmiştir⁵. Ankara ahilerinin en ünlüsü ise elimizde bir şecere-nâmesi bulunan *Ahi Şerafeddin Hace Osman'*dir⁶. Ölüncüye kadar bütün *Anadolu Ahilerinin reisi*, yani Kırşehir ahi zaviyesinin postnişini, *Ahi Babalığı* uhdesinde bulundurmıştır⁷. Tabii Ankara ahilerinin de reisi durumundadır. Bundan dolayı da bölgede hâkim güçlerle temas geçen kişidir. Emir Eratna'nın naibi olduğunu bazı kaynaklar yazmıştır⁸. Ahi Şerafeddin ayrıca Gazan Han'ın baş müşaviri olan Alaüdde ve Semnânî'nin de (öl. 734/1333) talebesidir⁹. Ahi Şerafeddin, 751/1350-51'de vefat etmiştir¹⁰.

Selçuklu iktidarının yıkılışı ile Osmanlı hâkimiyetine geçmesine kadar ki bu dönem, Ankara ve havâlisi için birçok araştırmacı tarafından belirsizlik dönemi olarak nitelendirilmiştir. Bu dönemi, Ankara'da ahilere ait iki kitabeden 731 h/1330 tarihli olanında¹¹ hükümdar ismi zikredilmediğinden, 1330 tarihinden başlatma-

¹ Darkot 1978: 433-443.

² Hacıgökmen 2002:137-160.

³ Bayram 1991: 84; Bayram 1979: 70-78, Ahi Evren'le birlikte, Baba İlyas Horasanî'nin de bu sırada tutuklananlar arasındaydı. Bazı müritlerini öldürüldüğünü Elvan Çelebi'nin (760/1369) Menakibü'l kudsiye'sinden öğreniyoruz

⁴ Ocak 1996: 117,129; Bayram,1979:61.

⁵ Cevdet 1932: 246; Akyurt 1942: 4; Öney 1971:111-112.

⁶ Tevhid II:1200-1204; Ergin 1922:550-551; Cevdet 1932:265) Ahi Şerafeddin Camiinde tomar halinde bulunan bu silsile-nâme, Osmanlı Tarihi Encümeni tarafından da İstanbul'a getirilmiştir. Bu silsile-nâme daha sonra kaybolmuştur. A.Tevhid ve M. Cevdet Bey tarafından neşredildiği için bugün bazı bilgilere sahip olabilmekteyiz. Silsile -nâme'de Ahi Şerafeddin nesebi Hz. Aliye kadar götürülmektedir. Bu da gerekse Fütüvvet-nâmelerde Ahiliğin kökenlerini mümkün olduğunca çok eskilere dayandırma anlayışından kaynaklanmaktadır.

⁷ Hacıgökmen 2002:140.

⁸ Hinz 1952: 776; Togan 1970: 302; Göde 1994: 37; Hacıgökmen 2002:144)

⁹ Hacıgökmen 2002:144.

¹⁰ Galip 1342:49; Galip 1928: 13; Öney 1971:111-113.

¹¹ Edhem,I: 313.

mız daha doğru olsa gerektir¹². Bu dönemi birçok araştırmacı yanlış değerlendirmiş, Ankara'da Ahi Hükümeti kurulmuş olduğu yazılmıştır. Ancak Ahilerin asayişini sağlaması onların askerî özelliğinden gelmektedir. Ahiler insanlara yardım etmek düşüncesiyle Ankara'da inzibatlık görevini de yapmışlardır. Bu da bazı araştırmacıları yanıltmıştır.

A. Mamak Ne Demektir?

Dede Korkut hikâyelerinde Basat'ın Tepegöz'ü öldürdüğü hikâyede Oğuzların Bozok kolundan (Dış Oğuz) ünlü beylerin arasında Demir Donlu (yani Zırhlı) Mamak ve iki kardeşinin adı geçmektedir¹³. Buna göre Mamak ismi Oğuz Türklerinin Bozok koluna mensup bir beyin ismidir, Türkler arasında Mamak, şahıs ismi veya boy adı olarak kullanılmıştır. Ayrıca Anadolu'nun çeşitli yörelerinde farklı mânâlarda da kullanılmaktadır. *Anla yışsız, aptal*¹⁴, *doğuştan ya da sonradan dilsiz olan*¹⁵, *küçük çocukların boynu*¹⁶, *parmak*¹⁷, *bir hayvan hastalığı*¹⁸, *yenilen yumru köklü bir bitki*¹⁹, *kabak*²⁰, *küçük çocuklara elma, armut* v.b. *meyveler verilirken söylenen sözcük*²¹, *genellikle gül koncası*²² *çocuk yemeği, mama*²³, *parmak*²⁴ anlamına geldiğini biliyoruz.

B. Mamak Adının Yer Adı Olarak Kullanılması

Mamak isminin yer adı olmasının sebebi ise, şahıs veya boy adı olarak kullanılmasından dolayıdır. Türkler bir bölgeye gelip yerleştiklerinde, eğer o bölgenin adı varsa kendi dillerine uydururlar, yoksa ya beylerinin, boylarının adını verirler, ya da o yerin coğrafi yapısına ve yönlere göre isim verirlerdi²⁵. Anadolu'nun her tarafında Oğuz boy isimleri ve şahıs isimleri bulmamız bu sebeptendir²⁶. İşte Mamak ismi, XII. XIII. yüzyıllarda Anadolu'ya gelen Türkler arasında Mamak isimli şahıslar bulunmakta idi. Ya da Hacı Bektaş-ı Veli Bektaşlı Cemaati gibi²⁷, Oğuzlar'ın Bozok koluna mensup Mamak cemaati de olabilir. Ancak bu çok zayıf bir ihtimaldir. Çünkü Ankara'ya ait Osmanlı dönemi defterlerinde böyle bir kayıt bulunmamaktadır²⁸. Yalnız Mamak isminin çok az olması, bu ismin Türkler arasında arkaik olduğunu göstermektedir. Mamak ismi Ankara dışında, Bartın ili

¹² Hacıgökmen 2002-II:830-39.

¹³ Ergin 1989:208; Sümer 1999: 410-411.

¹⁴ Türk Dil Kurumu 1977:3114-3115, Bozdoğan –Aydın Bergama, Tire –İzmir, Çarşamba -Samsun-Trabzon ve çevresi

¹⁵ Aynı yer, (Denizli Burhaniye, Nazilli –Aydın)

¹⁶ Aynı yer, (Aynı yer, Akyazı çevresi –Sakarya)

¹⁷ Aynı yer, (Bozdoğan –Aydın)

¹⁸ Aynı yer, (Sinop)

¹⁹ Aynı yer,, (Eber, Dinar –Afyon)

²⁰ Aynı yer, (Giresun)

²¹ Aynı yer, (Bağlılı, Eğirdir –Isparta.)

²² Aynı yer, (Gölpazarı –Bilecik).

²³ Aynı yer, (Çorum İncekum Silifke İçel.)

²⁴ Korkmaz, 1994:9.

²⁵ Rasonyi (I):71-101.

²⁶ Sümer 2001: 335-353.

²⁷ Aksüt, 2004: 117-129

²⁸ Hacıgökmen 2002: 51-94.

Kozağaç bucağına bağlı bir yerleşim birimi ve Kütahya ili, Simav ilçesi, merkez bucağına bağlı bir yerleşim biriminin adı olduğunu biliyoruz²⁹. Mamak isminin bu kadar az olması görüşümüzü doğrulamaktadır.

C. Ahi Mamak Kimdir?

Ahi Mamak hakkında pek fazla bilgimiz yoktur. Ancak yaşadığı dönemi tespit edebiliyoruz. Onun Romalılar döneminden beri yol olarak kullanılan, Ankara'nın Samsun ve İç Anadolu'ya açılan kapısı durumunda olan³⁰ bölgeye maiyeti ile beraber XV. yüzyılın ilk yarısında yerleşmiş olduğunu düşünüyoruz. Çünkü bu tip dervişlerin görevi ıssız yolların birleştiği hâkim yerlere zaviyelerini kurarak bölgeyi şenlendirmek asıl amaçları idi³¹. Aynı şekilde Ankara'nın batı ve güney taraflarında da bu tarz yerleşim yerlerine rastlıyoruz. Ahi Mesut (Eti Mesgut) yerleşim yeri de bu tarz yerleşim yeridir.³² *Ahi Mesût* Ankara'nın tanınmış ahilerindedir. Kırşehir'den Ankara'ya gelmiş, *Ahi Mesut* oğlu Ahi Sinan da Ahi Evren Zaviyesi post-nişanlılığı yapmıştır. 1462 yıllarında ölmüş olduğunu da biliyoruz³³.

Ahi Mamak ile ilgili Ankara bölgesinde özellikle vakıfnâmelerde bir bilgiye rastlanmamaktadır³⁴. Bilinen tek bilgi, 842 yılının Zilkade (Mayıs /1439) ayında düzenlenmiş Ahi el-Hâc Hüsam oğlu El-Hâc Murad babasının adını taşıyan mahallede inşa ettirdiği medrese adına düzenlediği vakfiyenin şartında adı geçmektedir³⁵. Burada *"yaşadığı sürece tevliyetin kendisine kalması ve ölümünden sonra kadın ve erkeklerden en iyi çocuğuna, sonra en iyi torununa ve sonra birbiri ardınca gelecek nesil ve batınlarına; eğer nesli tükenir, erkeklerden kimse kalmaz ise Vâkıfın kardeşinin oğlu Ahi El-Hâc Murad oğlu Hasan oğlu İbrahim Bey'in en iyi oğluna sonra en iyi torununa, sonra birbiri ardınca gelecek nesil ve batınlarına bunlar da tükenir kendilerinden kimse kalmazsa bahsi geçen tevliyet öteki kardeşinin oğlu Ahi el-Hac Murad oğlu Ahi Adil oğlu Batura Bey'in en iyi oğluna sonra en iyi torununa ve yüzyıllar boyunca gelecek batınlarına; bunlar tükenir kimse kalmazsa tevliyet Ahi Mamak oğlu Ahi Mahmud'a en iyi çocuğuna, torununa birbiri ardınca gelecek nesil ve batınlarına kalır. Bunlar da tükenir ise Ankara'nın hâkimine kalır"* denmektedir (Ek -1). Buna göre Ahi Mamak 1439'lu yılından evvel ölmüştür. Eğer bu dönemde yaşıyor olsaydı, Ahi Hacı Murad vakfının tevliyetini Ahi Mamak'ın oğlu Ahi Mahmud'a bırakmazdı. Ahi Hacı Murad adını taşıyan Ankara'da bir mahalle mevcut idi. Burası 1601 tarihinde Ankara'nın en kalabalık mahallesi idi³⁶. Ahi Hüsam oğlu Murad ile Ahi Mamak arasında bir dostluk veya sıhrî bir bağın kurulabileceğini de söyleyebiliriz.

²⁹ Harita Genel Komutanlığı, Yerleşim Yeri Veri Tabanı, <http://www.hgk.mil.tr/yyvtusunumu>, (14.07.2009).

³⁰ Darkot 1978: 437-438.

³¹ Barkan 1942:279-386.

³² Eti Mesgut ilçesine bağlı Bağluca Köyü Ahi Mesut zaviyesinin kurulduğu yerdir. Bugün toplam nüfusu 291'dir. Eti Mesgut'a uzaklığı 7 km, Ankara'ya ise 21 km. dir

³³ Hacıgökmen 2002:148.

³⁴ Hacıgökmen 2005:190.

³⁵ (Bayramoğlu 1983:3-4) VGM Vakıf Kayıtlar Arşivi, No: 581 s. 426

³⁶ Ergenç 1998:29,30.

Sonuç

Yukarıda kısıtlı bilgileri verdiğimiz Ahi Mamak, XV. yüzyılın birinci yarısında Ankara'nın önde gelen ahilerinden biri olmuştur. Ahilerin zamanla özellikle XIV. yüzyıldan sonra Bektaşî ve alevî cemaati içine karıştığını biliyoruz³⁷. Büyük bir ihtimalle Ahi Mamak ve etrafındaki Türkmenler ve ahiler, bu bölgedeki alevî kültürü içinde devam ettiği söylememiz mümkündür. Ahi Mamak'ın ne zaman ve ne fat ettiği, kabrinin nerede olduğunu da bilemiyoruz. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi ahilerin zamanla Bektaşî ve Alevîlere karışması sonucunda, Ahi Mamak'ın da Hüseyin Gazi türbesi etrafına defnedildiği, zamanla da Hüseyin Gazi kültürüyle karıştığını söylememiz de mümkündür.

KAYNAKÇA

- Aksüt, Hamza (2004) "Hacı Bektaş Velî'nin Sosyal Kökeni" *Hacı Bektaş Veli Dergisi* Sayı: 29.
- Akyurt, A.Y. (1942) *Türk İslâm Kitabeleri I. Kısım Ankara Kitabeleri*, XI. Ankara, TTK Arşivi.
- Barkan, Ömer L. (1942), "Osmanlı İmparatorluğun'da bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler", *Vakıflar Dergisi*, 2, Ankara.
- Bayram, M. (1991) *Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtını Kuruluşu*, Konya.
- Bayram, M. (1979) "Baba İshak İsyanı ve Ahi Evren ile ilgisi", *Diyanet Dergisi*, XVIII/2.
- Bayramoğlu, Fuat (1998), *Hacı Bayram-ı Velî, II.*, TTK yay. Ankara.
- Cevdet, M. (1932), *Zeyl ala fasl "al-ahiyya el-fityân et- Türkiyye" fi er-rıhleti İbn Batuta*, İstanbul.
- Darkot, B. (1978), "Ankara" *İslam Ansiklopedisi*, I, İstanbul.
- Edhem, H. (I), "Ankara'da Ahilere Ait İki Kitabe", *TOEM*, VII/ 41.
- Ergenç, Ö. (1998), *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Tarih Enstitüsü Vakfı, Ankara.
- Ergin, Osman N. (1922): *Mecelle-i Umur-i Belediye*, I, İstanbul.
- Ergin, Muharrem (1989) *Dede Korku Kitabı I*, TTK Yay, Ankara.
- Galip, Mübarek (1342), *Ankara Mescidleri ve Camileri, I*, İstanbul.
- Galip, M. (1928), *Ankara II, Kitabeler*, İstanbul.
- Göde, Kemal. (1994), *Eratnalılar*, TTK. Yay. Ankara.
- Hacıgökmen, M. Ali (2001), *Ahi Sinan bin Ahi Mesud ve Şecere-nâmesi*, (S. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi) Konya.
- Hacıgökmen, M. Ali (2002-II), "Ankara'da Ahi Hâkimiyeti" *Türkler*, VI, Ankara.
- Hacıgökmen, M. Ali (2002), "Ahiler Zamanında Ankara'da Sosyal, Kültürel ve İlmî Faaliyetler" *S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2002, Sa. 7
- Hacıgökmen, M. Ali (2005), "Ankara Ahilerinin Ticarî Faaliyetleri ve Bacıyân-ı Rûm Hakkında Bir Araştırma" *A.Ü. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (OTAM) Sayı:18, Ankara
- Hinz, W. (1972), "Ortaçağ Yakın-şarkına ait vergi kitabeleri", (trc. F. Işıltan) *Bellekten*, XIII/52.
- Korkmaz, Zeynep. (1994), *Güney-Batı Anadolu Ağzları Ses Bilgisi (Fonetik)*, TDK Yay. Ankara.
- Ocak, A. Yaşar (1996), *Babaîler İsyanı*, İstanbul.
- Öney, Gönül (1971), *Ankara'da Türk Devri Yapıları*, AÜ. DTCF. Yay. İstanbul.
- Rasonyi L.(I) *Türk Özel Adlarının Kaynakları*, AÜ. DTCF, *Türk Dili Edebiyatı Araştırmaları Enstitüsü*, *Türkoloji Dergisi*, I\1 .
- Sankaya, S. (2003) *Alevilik ve Bektaşiliğin Ahilikle İlişkisi*, *İslamiyat*, VI, 3.
- Sümer, Faruk. (1999), *Oğuzlar(Türkmenler)*, TDAV Yay. İstanbul.
- Sümer, F. (2001), "Anadolu'da Oğuz Boylarına Ait Yer Adları" *Türkler*, V, Ankara.
- Tevhid, Ahmet (II), "Ankara'da Ahiler Hükümeti", *TOEM*, IV/19.
- Togan, Z. V. (1970), *Umumî Türk Tarihine Giriş I*, Enderun Yay. İstanbul.
- Türk Dil Kurumu (1977), *Derleme Sözlüğü*, IX, TDK Yay. Ankara.
- VGM Vakıf Kayıtlar Arşivi, No: 581.